

COL·LECCIÓ
**CAVALLS
DE VENT**

8

IRAN

Dotze dies

Relat d'un viatge a través
de les muntanyes Bakhtiari,
al sud-oest de Pèrsia

.....
Vita Sackville-West
.....

Traducció i pròleg de Pau Gener Galin

Dotze dies

Vita Sackville-West

Primera edició original: *TWELVE DAYS, An account of a journey across the Bakhtiari Mountains in South-western Persia*. Printed in Great Britain by R. & R. CLARK, LIMITED, Edinburgh (1928).

Primera edició a Tushita edicions: agost de 2021

© del text i les fotografies interiors: Vita Sackville-West

© del pròleg: Pau Gener Galin

© del mapa: Marc Ancochea

© 2021 Tushita edicions

www.tushitaedicions.com

info@tushitaedicions.com

Disseny de la col·lecció i tractament de les cobertes: Marc Ancochea

Maquetació: Sir Gawain & Co

Imprès a: Romanyà Valls

ISBN: 978-84-123117-9-2

Dipòsit legal: B 5447-2020

Thema: WTLC, 1FBN, DNBL1

Ibic: WTLC, 1FBN,

No és permesa la reproducció total o parcial d'aquest llibre, ni el seu tractament informàtic, ni la seva transmissió a través de qualsevol mitjà, bé sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per enregistrament o d'altres mètodes, sense el permís previ i per escrit dels titulars del *copyright*.

Els editors agraïm a Elahe Moafi, per la traducció d'alguns termes iranians al català que apareixen en aquest llibre.

Fotografia de la coberta: *Woman dancing with castanets or zill*, Qajar Iran, 19th century. (Wikimedia Commons).

Fotografia de la contracoberta: L'autora passejant-se per l'hipòdrom d'Ascot, el juny de 1912 (Wikimedia Commons).

Fotografia de la solapa: *Vita Sackville-West, 1924* (Wikimedia Commons).

Índex

Mapa de situació 8-9

Les dimensions del viatge, de Pau Gener Galin 11

I	19
II	21
III	26
IV	34
V	38
VI	41
VII	49
VIII	55
IX	59
X	63
XI	67
XII	75
XIII	76
XIV	78
XV	81
XVI	90
XVII	92
XVIII	100
XIX	103
XX	113
XXI	117
XXII	119
XXIII	128

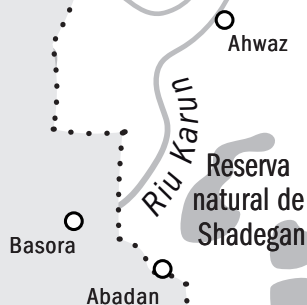
Bibliografia original 135

Selecció d'imatges d'època 137

IRAQ

KUWAIT

Shalamzar

Kerman

TEHERAN

Qom

Llac
Namak

Kashan

Llac de
Dasht-e Kavir

IRAN

ISFAHAN

Murdafil

Malamir
(Izeh)

Qaleh
Madresseh

Nagan

Do-Pulan

Shalil

Gorja de
Murvarid

Deh Diz

**Pas de
Zirreh**

Shalamzar

**Pas de
Barreh Murdeh**

Gandom Kar

Gumish-Su

Sarkhun

Mubarak

Kumisheh
(Shahreza)

YAZD

Yezd-i-Khast

Abadeh

Riu Zohreh

Istajr

Persèpolis

XIRAZ

Buixehr

Les dimensions del viatge

Pensava començar assenyalant que aquest llibre proposa un viatge doble. Com a mínim doble. Per l'obvietat d'endinsar-nos en les coordenades de l'espai-temps. L'espai concret és la Serralada Bakhtiari, al sud-oest de Pèrsia. I el temps és l'any 1928. Pèrsia avui ja no existeix com a tal, i segurament la majoria dels paratges descrits en aquest llibre, que avui en dia són part de Iran, ja no són com els va veure Vita Sackville-West aquella venturosa primavera de 1927.

Precisament per això dic que és un viatge doble, com a mínim. Perquè, a part de l'espai-temps, una tercera dimensió del viatge és el camí cap a la veu que narra i els ulls que observen.

Un viatge cap a la figura de Vita Sackville-West. La fabulosa vida mig oblidada d'aquesta gran dona, aquesta gran personalitat. Recordada potser per la seva trajectòria literària, que a vegades s'associa al cercle de Bloomsbury, junt amb figures com E.M. Forster, Lytton Strachey, Duncan Grant, Dora Carrington... Però el cert és que ella tampoc hi era del tot, allà.

Encara més recordada potser per la seva relació amb Virginia Woolf, i massa sovint injustament utilitzada a mans de la memòria col·lectiva com un dels accessoris o cossos que orbiten al voltant de la figura de Virginia Woolf. El cert és que Vita Sackville-West ha de ser recordada amb tota la potència que la seva pròpia aura desplega, la baronessa bisexual *best-seller*, que va publicar més de trenta-cinc llibres amb una manera de fer única en diversos gèneres.

Sí, a part de Virginia Woolf, Vita va estimar a diverses persones amb un ardor excepcional. I va mantenir la relació amb el seu marit, també bisexual, el diplomàtic Harold Nicolson. Vita Sackville-West, va acabar preferint la flora per davant de

la fauna, mai va distingir l'amor per gènere, i el seu talent literari, també el seu talent botànic, van dibuixar una existència plena de passió.

Per començar, un breu cop d'ull als seus ancestres podria ser il·lustratiu. El seu avi Lionel, el tercer Baró Sackville, es va enamorar de Pepita, una coneguda ballarina andalusa, i amb ella va tenir cinc fills il·legítims. Quan Lionel va ser nomenat ambaixador britànic a Buenos Aires, va enviar les criatures a internats francesos. I quan el van destinar a la delegació britànica a Washington D.C. va adjuntar a la seva filla gran, de dinou anys, com a assistent diplomàtica. La mare de la Vita va meravellar Washington amb la seva barreja de sang andalusa i el seu anglès de fort accent. Fins al punt de rebre propostes de casori del mateix president d'Estats Units, Chester A. Arthur, que ja era vidu, o d'altres noms rellevants com Henry Ford, Rudyard Kipling, Auguste Rodin o Pierpont Morgan. Pel que fos, va decidir casar-se amb el seu cosí, un altre Lionel, i tornar a Anglaterra i tenir allà la seva única filla, Vita Sackville-West, nascuda el 9 de març de 1892.

Vita va néixer al castell de Knole, condomini de la Reina Elisabeth, que va ser cedit al Baró Thomas Sackville durant el segle XVI. Aquest castell va ser sempre un amor impossible per a Vita, hi va passar tota la infància, però per ser dona, ella no el podia heretar, i va acabar passant a mans del seu oncle Charles el 1928.

Amb només 18 anys, Vita ja havia escrit vuit novel·les i cinc obres de teatre. Admetia la lectura del *Cyrano de Bergerac* com un disparador que la va fer escriure d'adolescent. Quan va ser presentada en societat, com la seva mare, també va tenir molts pretendents, entre ells Lord Lascelles, sisè comte de Harewood. Quan Vita va rebutjar Lascelles, ell es va acabar casant amb la princesa Mary, germana del rei George VI.

En anys de joventut va tenir relacions amb Rosamund Grosvenor, una mena d'amor platònic adolescent i sobretot amb Violet Trefusis, la primera noia que la va besar.

Harold Nicolson li va demanar la mà al Hatfield Ball, el gener de 1912. Mai s'havien besat.

Ell havia estat escollit el membre més jove del cos diplomàtic Anglès, i es van casar el 1913.

Vita no descriu gaire en els seus diaris la cerimònia.

Però sí que fa notar que tant la Rosamund com la Violet van assistir-hi.

La relació amb Harold va ser estable al llarg dels anys, mai es van prometre amor heterosexual exclusiu, i van ser clars amb les seves respectives orientacions i dualitats, enfortint la seva connexió espiritual. Van tenir dos fills: Benedict Nicolson, historiador de l'art i editor de la revista *Burlington*, i Nigel Nicolson, escriptor i editor.

En canvi, la relació entre Vita i Violet, va ser un autèntic compendi d'implosions i explosions. Violet va acceptar casar-se amb Denys Trefusis, un home que li va oferir un pacte platònic per esdevenir matrimoni. Aquesta va ser una gran diferència entre Violet i Vita: Violet mai es va estimar el seu marit, Vita sí. Aprofitant que en Harold va viatjar a París com a diplomàtic per a signar el tractat de Versalles, Vita i Violet es van estar dos mesos juntes a Montecarlo. Allà Vita es transvestia com un soldat ferit que es feia dir Julian, i va escriure el primer esborrany de la seva novel·la *Challenge*. La relació entre elles dues va arribar a punts feréstecs. I va acabar amb un famós episodi en què els dos marits, Harold i Denys, van volar en un avió biplaça, i després d'escenes molt teatrals, les dues parelles van retornar als seus respectius estats de matrimoni original.

I això va durar per a Vita Sackville-West fins al 1923, quan un nou amor la va fer arrencar de cop, aquesta vegada un home, Geoffrey Scott.

Scott vivia a Florència a la Villa Medici (avui patrimoni de la UNESCO). Harold Nicolson estava satisfet amb el nou amant de Vita perquè era un home que li estimulava l'intel·lecte, en contrast amb els episodis passionals viscuts amb Violet. Vita va treballar allà en, segurament, el seu millor llibre de poesia, el poema èpic *The Land*, guanyador del premi Hawthornden.

Va gaudir de l'atenció de Scott, fins que el camí li va posar davant una ment com cap altre: Virginia Woolf.

Una de les biògrafes de Vita Sackville-West, Victoria Glendinning, atribueix a Vita almenys divuit amants de rellevància entre 1909 i 1952, la més coneguda, Virginia Woolf.

Virginia va retratar la potència de Vita Sackville-West, el 1928 a la seva novel·la *Orlando*. Fent anar la imatge de Vita a través dels segles, i dels gèneres, com a noi de l'època elisabetiana, o una ambaixadora de Constantinoble.

El 1930 Vita va publicar la seva novel·la més venuda en el moment: *The Edwardians*, un enorme enderroc de la societat aristocràtica. Una gran obra.

Vita va viure fins a 1962, Harold fins a 1968. Ella va ser increïblement prolífica, deixant escrits més d'una setantena de llibres, correspondència, i els seus diaris, dels quals faré menció aviat.

Però no voldria convertir aquest pròleg en una biografia; anem al context vital en que va ser escrit aquest llibre.

El 20 de gener de 1926 Vita deixa Londres, i deixa també a una Virgina totalment desconsolada per la seva partença. Amb la seva amiga poeta Dorothy Wellesley, es troben a Egipte, visiten Luxor i després continuen el viatge cap a l'Índia, baixant pel canal de Suez fins arribar a Bombai. Dorothy l'acompanya fins a Agra i Nova Dehli. Allà els seus viatges se separen, Wellesley torna cap a Londres i Vita es dirigeix cap

al golf pèrsic. Després del viatge en vaixell fins a Basra, patint febres i un turmell rebregat, creua el desert en tren per arribar a Badgad i trobar-se amb Gertrude Bell. Vita va quedar impressionada per Gertrude i juntes van recórrer Bagdad. Sense saber que Bell moriria aquell mateix estiu, Vita va deixar Bagdad en tren fins a la frontera amb Pèrsia. Allà es va unir a un comboi de carretes fins arribar a Kermanxah, on l'esperava Harold Nicolson, que llavors havia estat destinat a la delegació diplomàtica britànica a Teheran.

Aquest és el punt d'inici d'aquest llibre: Quan comencen a valorar fer la travessa per la Serralada Bakhtiari. I aquesta és una breu introducció a la persona que us deixarà els seus ulls i la seva veu narrativa, per acompanyar-vos en una de les dimensions d'aquest viatge a través del temps i de l'espai.

Sentireu el seu cansament, la seva sagacitat. El punt murri i el seu sentit de l'humor. La ingent cultura que atresorava, i l'expertesa en aspectes històrics, geogràfics, geològics, botànics i biològics. La passió pel detall, la descripció constant, sense voler interrompre gaire el seu relat usant el punt i coma reiteradament, per no voler acabar mai les frases sense haver còpsat fins la més petita cosa.

Tornant als seus diaris. Anys després de la mort de Vita, el seu fill Nigel, va descobrir un amagatall a casa dels seus pares, darrera d'una pedra que no lligava amb la resta de pedres del voltant. Allà va trobar-hi alguns dels seus diaris ocults. Vull acabar amb una cita d'aquests diaris trobats de Vita Sackville-West:

«La psicologia de persones com jo mateixa, serà d'interès, i crec que es reconeixerà que existeix i existirà més gent de la meua naturalesa, que ara mateix no s'admet dins d'aquest sistema ple d'hipocresia. No vull pas dir que aquestes persones,

no siguin deplorades com ho són ara; però crec que la seva gran prevalença, serà el seu esperit honest i obert; i espero que s'obri pas en un món que hagi progressat, i que finalment siguin reconegudes».

Pau Gener Galin

Sant Celoni / Montseny / Montnegre,
hivern i primavera de 2020

A HAROLD NICOLSON

«Concediu-me tanmateix aquesta única gràcia: permeteu-me que em prengui un descans, com aquells homes de ments indolents que acostumen a delectar-se amb els seus propis pensaments quan viatgen sols. Aquest tipus de persones, com saps, abans de buscar els mitjans amb què accomplir els seus desitjos, renuncien a ells, per evitar la fatiga de pensar si tals desitjos són realitzables o no, i assumeixen que allò que desitgen ja és dins seu».

Plató, *La República*

I

Durant molt de temps vaig creure que seria impossible escriure un llibre a partir d'aquestes experiències; no veia forma en elles, cap agradable curvatura; només una sèrie d'anticlímax i un excés de repeticions d'allò que havia fet, i escrit, amb anterioritat. No obstant, era reticent a deixar que no quedés cap constància de tot allò. ¿Per això havia suportat el dolor de peus, el fred, la calor, la humitat, la fam? ¿Per això havia pujat aquelles muntanyes i les havia baixat amb tanta dificultat, havia recorregut tants kilòmetres, havia vist tantíssimes cabres? Era inadmissible. De segur que no. Hi havia d'haver un llibre en tot allò. La idea del llibre sempre em rondava pel cap, em provocava, i a poc a poc, a mesura que el temps ho anava deixant enrere, va anar agafant forma, de tot el garbuix en va anar emergint un significat, algunes conclusions definides i un grup d'idees a mig formular. A més, els dits que en algun moment s'han acostumat a la ploma desitgen aviat tornar a prendre-la: és necessari escriure si no es vol que els dies s'escolin buits entre les mans. ¿Quina altre forma de poder tirar la xarxa damunt la papallona del moment? El moment passa, s'oblida; l'estat d'ànim s'esvaeix; la vida mateixa desapareix. És aquí on l'escriptor s'alça d'entre els seus iguals: atrapa al vol els canvis en la seva ment. El creixement és emocionant, el creixement és dinàmic i alarmant. El creixement de l'ànima, el creixement de la ment; com la observació de l'any passat sembla infantil, superficial; com en un any —o en una setmana— o amb aquesta nova frase —ens sembla que hem crescut i madurat. Podria ser un convenciment

fal·laç, però almenys és estimulant, i mentre persisteix, no ens quedem estancats.

Contemplo el passat com a través d'un telescopi i veig, dins del petit cercle brillant de la lent, ramats en moviment i ciutats en runes.

II

Allà estan, molt lluny, i mirant el mapa d'Àsia m'envaeix un esglai, perquè sóc capaç de visualitzar els llocs que es representen amb un nom escrit en una freda lletra d'impremta. Sé com de vast és l'espai que en el paper ocupa un parell de centímetres. Sé com d'altres i àrdues són les muntanyes que en el mapa només adquireixen una tonalitat marró més intensa. Penso en la vida allà que avui segueix igual que quan, amb tanta brevetat, jo vaig passar fregant-la. Els nòmades van d'un cantó a l'altre; les seves tendes negres esquitxen les planes; els seus gossos ferotges surten corrent esperitats i borden quan una figura impetuosa arriba a cavall i desmunta d'un salt. De nit les tendes negres s'encongeixen entre fogueres vermelles. Aquest any tot és exactament igual que l'anterior per ells, i els dies que jo recordo amb tanta intensitat, per ells van ser només els dies sense calendari de l'existència quotidiana. Avui Malamir es socarrima al sol. Do-Pulan dorm a l'ombra de la muntanya, prop de la riba del Karun. A l'humit congost, sota de Gandom Kar, les corones imperials llueixen el seu intens color carbassa entre les roques.

El territori dels bakhtiari. Segons l'enciclopèdia britànica, són «una de les tribus nòmades més importants de Pèrsia». Aquesta font menciona després els Haft-lang i els Txahar-lang com a les dues divisions principals de la tribu; recull una turbulenta història tacada de sang. «Aquí», afirma Lord Curzon¹, «en un escenari que conjuga tots els elements d'esplendor de la natura

1. George Nathaniel Curzon (1859-1925). Estadista i polític anglès, governador general de l'Índia. (*Nota del Traductor*)

(cingles nevats, turons accidentats, barrancs abruptes) es troben els *yelaks* o quarters d'estiu de les tribus». Ai, que crua i breu és la paraula escrita! Els bakhtiari, una de les tribus nòmades més importants de Pèrsia, són Luris, però la identitat dels Luris i el seu origen, tal com assenyala Lord Curzon, és un dels enigmes sense resoldre de la història. «Un poble sense història, sense literatura, fins i tot sense tradicions suposa un fenomen davant del qual la ciència queda desconcertada. Són turcs? Perses? Potser semites? Les tres hipòtesis han sigut plantejades. Sembla ser que pertanyen al mateix grup ètnic que els kurds, els seus veïns del nord, i certament la seva llengua, un dialecte del persa, no difereix en excés de la que parlen els kurds. D'altra banda, consideren un insult ser confosos amb els kurds, a qui ells anomenen leks; la majoria d'autors coincideix en considerar-los com una relíquia, els autèntics descendents de l'antic llinatge arià o iranià, que va precedir als àrabs, turcs i tàrtars en aquelles terres. Tot i que podem acceptar aquesta hipòtesi com la més provable, i per tant podem arribar a observar amb un interès creixent a aquests darrers descendents d'una il·lustre stirp, no estem obligats a donar per fet la connexió conjectural dels bakhtiari amb la Bactriana², plantejada per diversos autors, ni tampoc a localitzar la seva llar ancestral. (Alguns han arribat a afirmar que els bakhtiari descendeixen d'una de les colònies gregues deixades per Alexandre a Àsia, una hipòtesi que es pretén afirmar a partir de la semblança entre les danses nacionals grega i bakhtiari). N'hi ha prou amb creure que són descendents dels arians i saber que porten segles vivint en les muntanyes que avui ocupen». Rawlinson³, que va viatjar per territori Bakhtiari, els va consi-

2. Una antiga satrapia de l'imperi persa i després de l'imperi selèucida que tenia per capital Bactra, l'actual Balkh. (*N. del T.*)

3. Henry Seymour Rawlinson (1864-1925). Militar anglès amb rang de general que va servir també a l'orient. (*N. del T.*)

derar «els més bàrbars i salvatges de tots els habitants de Pèrsia», però a nosaltres, quan planejàvem la nostra expedició, la història i la naturalesa de la tribu ens interessava menys que la ruta que anàvem a fer.

Haviem passat uns quants vespres a Teheran contrastant mapes i debatent el nostre viatge per territori Bakhtiari. No havia estat gens fàcil aconseguir informació, els mapes disponibles eren poc útils; no semblava que hi hagués cap llibre més recent sobre el tema que el de Sir Henry Layard⁴, que relatava una expedició del 1840, i tampoc hi havia cap europeu a Teheran que hagués viatjat per la ruta Bakhtiari. Vam haver de confiar en un grapat de cartes, i cap era gaire tranquil·litzadora. Un jove oficial de l'exèrcit indi havia escrit que mai havia estat tant esgotat en la seva vida, i altres versions parlaven de precipicis, barrancs i ponts impossibles, de travessar rius arremolinats; excepte el plany pel cansament extrem, tota la resta va resultar ser completament enganyós. Als viatgers els agrada exagerar els perills que han hagut d'enfrontar; així doncs, per no caure en el mateix error, anuncio ja de bon començament que en cap moment van córrer el més mínim perill les nostres trencadisses extremitats. Certament, la ruta Bakhtiari, no és pels que busquen fer un passeig pel camp, però fins els més covards la poden emprendre si són persones suficientment actives. De fet, la única audàcia que vam mostrar va ser la ferma decisió de fer el viatge malgrat la insistència amb que van mirar de dissuadir-nos. Els khans bakhtiariis que vivien a Teheran ens oferien una visió ben diferent del seu territori. O bé es mostraven poc disposats a admetre que la

4. Austen Henry Layard (1817-1894). Viatger britànic. Escriptor i arqueòleg conegut per les seves excavacions a Nimrud. Veure la bibliografia annexa al final del llibre (*N. del T.*)

seva famosa ruta no estava asfaltada, o bé, d'acord amb l'afable pràctica poc veraç d'Orient, miraven d'afalagar-nos amb un relat plaent. Recordo que, preguntant si era possible anar a cavall o si calia fer-ho a peu, vaig rebre la sorprenent resposta: «A cavall? ¡Però si poden anar en automòbil!» Estava clar que allò no era cert. De fet, era una falsedat colossal. Una mentida a gran escala. Per cortesia és coneguda com la ruta Bakhtiari, però és en realitat només un camí, un sender que creua, ara en ascens, ara en descens, un territori agrest i muntanyós; pel que fa al trànsit rodat, hauria sigut impossible d'empènyer un simple carretó per allà. El meu company de taula durant el sopar hauria d'haver sabut que les seves paraules quedarien desmentides ràpidament, però fidel al costum de la seva raça, sens dubte li va semblar més adequat oferir una bona impressió en aquell moment i deixar que el futur ja fes la seva. Com que coneixia bé els hàbits perses, em vaig abstenir d'entrar a discutir-ho. Mentre sopàvem a la sumptuosa casa dels rics khans, la ruta se'm feia molt llunyana; Em semblava que s'havia aixecat una façana de civilització, una façana construïda a base de la llengua francesa, pòquer i fitxes de joc, i la novetat que els perses deixaven de banda els seus *kolahs* (barrets de feltre) després de sopar; però darrere de la façana, s'alçaven les muntanyes que convertien tanta exquisidesa en una farsa. Ni els quadres del saló de 1880, ni els canelobres, ni el similor, ni les làmpades d'acetilè que hi havia damunt la taula (que projectaven una llum blanca enlluernadora i que tenien fama d'explotar amb freqüència) podien eliminar del tot la sensació d'estar davant d'un tipus d'organització primitiva i feudal (que era la font de riquesa, el domini i el territori en el que els nostres refinats amfitrions abandonaven l'ostentació i retornaven a les brutalitats que havien conegut d'infants). Aquelles catifes penjades a les parets, aquells amorets, la representació d'Omar acceptant una copa de vi del seu servent, tot havia sorgit de les mans de les dones de la tribu, que amb una mà bressola-

ven, mentre amb l'altre enfilaven la ràpida llançadora del teler. Atents i educats, els nostres amfitrions duïen, en un altre lloc, una vida completa i independent. No tenien la més mínima intenció de parlar-ne. I tant que no. La ruta? La ruta Bakhtiari? ;Però si poden anar-hi en automòbil! ;Qui de nosaltres revela els secrets familiars a un desconegut? És a fi de bé, i per tant parlem menys d'allò que coneixem més íntimament. De fet, quan més eloqüent és un home, més podem desconfiar dels seus coneixements. La intimitat completa i detallada genera reticència. Les muntanyes s'alcen de fons, ens agradi o no, però les amaguen darrere fitxes de pòquer; és la façana que tots construïm.

Poc a poc, la nostra expedició va començar a agafar forma. Vam acordar les dates i vam enviar una carta a Isfahan per encarregar tendes i mules. Els nostres amics bakhtiaris de Teheran ens van prometre escorta. (¿Escorta? Tota una pista, segurament, que indicava que la ruta no era exactament la *Route Nationale* que volien fer-nos creure). Vam treure l'equip d'acampada i el vam organitzar en el replà que coronava l'escala: dos catres, dos sacs de dormir, una cadira portàtil, una taula plegable, un gibrell verd, dues cantimplores recobertes de feltre, i una palan-gana blava d'estany. La meva càmera. Els carrets en cilindres de llauna. Una àmfora plena de melmelada d'albercoc. Tot això, i res més, seria el que Harold Nicolson i jo aportaríem. Els nostres gossos ho ensumaven amb neguit, ja flairant el rastre de la partença. Entretant, la caravana va augmentar: a més de Harold Nicolson, Gladwyn Jebb i jo mateixa, els tres participants originals, es van unir Copley Amory, de la legació estat-unidenca a Teheran, i Lionel Smith, que per carta va anunciar la seva intenció d'arribar des de Bagdad per viatjar amb nosaltres. Així, en total érem cinc europeus a punt per emprendre la ruta Bakhtiari.

III

La lluna nova lluïa en el cel serà a Isfahan la nit prèvia a la nostra partença. Vam seure al jardí veient com Venus i el fil de lluna viatjaven junts entre dos altíssims pollancres, enmig d'un silenci només trencat pel raucar de les granotes i la cri-dòria llunyana de la ciutat. Harold Nicolson i jo acabàvem de tornar de Xiraz i els altres havien arribat de Teheran i ens havien portat el correu de la darrera quinzena de dies. Harold Nicolson tenia l'ànim als peus, ja que dins de la saca rebuda hi anaven les galerades de *Some people*; vaig arribar just a temps per impedir que enviés un telegrama als responsables de Constable per cancel·lar la publicació de l'obra.

—És molt fluixa —assegurava, dret, i amb el telegrama a la mà ja escrit—. No puc permetre que s'editi.

Molt a contracor, em va entregar aquelles segones galerades perquè les llegís.

—Bé, doncs te'n responsabilitzes tu —va replicar quan al cap d'unes hores vaig anar-lo a veure amb una sèrie d'observacions. —Jo me'n rento les mans—, va concloure.

Vaig dir que jo me'n faria responsable.

I vam seure al jardí una mica malhumorats mirant Venus i la lluna nova. Corria el més d'abril i l'aire del vespre era càlid i dolç. Havia plogut; l'olor de la terra mullada ens embolcallava com passa sovint a Anglaterra, però ben rarament a Pèrsia. Pels volts de tot el camí, seguint els rierols de reg, creixien uns petits lliris daurats i violetes. El jardiner m'havia dit que els bulbs provenien de Gandom Kar, en la ruta Bakhtiari, i jo m'havia decidit a buscar-los un cop allà, però en aquell moment

no pensava precisament en el trajecte. Les meves reflexions anaven a la deriva per un mar d'impressions i, de tant en tant, afloraven a la superfície una sèrie d'imatges fonedisses. Uns mil cinc-cents quilòmetres de recorregut m'havien proveït de pretextos per a somiar desperta. Feia poc que havíem passat per Isfahan, i ja hi havíem tornat, però jo, almenys, tenia la impressió de no ser exactament la mateixa persona: em semblava que se m'havia afegit alguna cosa, alguna cosa que mai podria arribar a explicar a cap altre persona; un enriquiment. Era com si els meus ulls veiessin un nou color que ningú més podia distingir. Els meus companys, sens dubte, veien també un nou color, però no podia ser exactament el mateix que el meu, allò es tractava d'una possessió personal, d'una cosa incommunicable amb paraules (una llàstima i també una sort).

Aquelles imatges flotants. ¿S'esvairien amb el temps?

Una escena absurda va iniciar la sèrie: estàvem en el mercat d'un poble amb cases de fang marró, les nostres possessions íntimes escampades pel terra, raspalls de cabell, esponges, pijames, mentre dues processons religioses passaven per allà, amb els seus participants udolant a màxim volum, però ignorats per la gent del poble, que preferien (i no els culpo) mirar-nos a nosaltres. El cotxe que portava el nostre equipatge, un Ford, havia tingut pana a uns vint-i-cinc quilòmetres d'allà, i després d'haver-lo empentat tota aquesta distància amb el morro de l'altre cotxe havíem decidit abandonar-lo en el poble i carregar l'equipatge essencial en el nostre flamant Dodge nou de trinca. Segur que vam oferir un espectacle lamentable, atrafegats recollint les nostres coses enmig del mercat del poble de Kumisheh a Pèrsia.

Llavors em va arribar flotant a la ment una visió de pobles marrons, tota una sèrie de pobles, en una àmplia vall, potser a un quilòmetre del camí que fèiem; pobles marrons entre pollancres, amb cúpules blaves de petites mesquites i colomars en forma de torres rodones, i flors, flors, més flors. Les flors

desbordaven les parets, flors roses, flors blanques, com fetes de gasa, com un lleuger núvol llançat a l'aire perquè resti atrapat entre els pollancres i les cúpules blaves. Els pobles seguien el curs d'un riu, un llarg cinturó de fertilitat; era una llàstima que no tinguéssim temps de creuar la vall i entrar-hi. Mai van arribar a tenir nom per mi, pobles sense nom i vistos només des de lluny, entre aquella nebulosa d'etèria irrealitat.

Després vam arribar a Yezd-i-Khast, aquell fantàstic niu d'àligues que despuntava damunt d'un penya-segat. Pierre Loti⁵ ho va comparar amb una colònia d'aus marines; Gobineau⁶, amb un rusc d'abelles. Per un costat tenia l'exuberància de sobresortir en la planícia, i per l'altre s'alçava cap al cel a partir de la llera seca d'un riu, un poble-cingle de color d'esquelet; foradat per finestres que semblaven les conques dels ulls de les calaveres, d'on sobresortien balcons de fusta i plataformes que amenaçaven de caure en qualsevol moment cap a la gorja del congost de sota. Es feia difícil diferenciar on acabava la roca natural i on començaven les cases. L'estructura sencera semblava unida i relligada per formar un tot, que desafiava, com molt bé va dir Pierre Loti, totes les lleis de l'equilibri i el sentit comú; Trontollosa, malmesa, un disbarat estructural, i no obstant, d'una antiguitat incalculable. Cap arquitecte l'havia projectat allà, sinó que va anar creixent, com si la roca hagués brotat i rebrotat, com si els primers habitatges excavats s'haguessin anat coent amb el sol. L'envoltava una atmosfera de violència sense concessions. Els seus habitants havien de ser per força diferents de tots els altres homes. Al bell mig d'aquella estranya estructura s'hi amagava una mesquita, partida de dalt a baix per un terratrèmol. ¿Per què el terratrèmol no havia

5. Pierre Loti (1850-1923). Escriptor i oficial de l'armada francesa, autor de diversos i reconeguts llibres de viatge. (*N. del T.*)

6. Joseph-Arthur de Gobineau (1816-1882). Diplomàtic i escriptor francès, autor de l'anacrònic *Assaig sobre la desigualtat de les races humanes*. (*N. del T.*)

precipitat tota aquella follia estructural barranc avall? Com un vaixell vell, amb la fusta que cruix i es queixa, probablement disposi de flexibilitat il·limitada. Però quan vam accedir a les estances superiors, ho vam fer amb un cert recel.

Molts pocs viatgers passen la nit a Yezd-i-Khast. Normalment continuen fins a Abadeh, on hi ha una oficina de telègrafs, i el telegrafista i la seva dona poden atendre'ls. Nosaltres, tanmateix, havent perdut temps amb l'incident del Ford, vam arribar a Yezd-i-Khast amb la posta de sol i vam preferir passar la nit amb les gallines que no pas creuar la desolada plana de nit amb un solitari automòbil. Si se't fa de nit a Pèrsia, t'espaviles com pots i mires de gaudir-ho, però cap viatger raonable s'exposa a la nit, ni exposa les seves pertinences si pot evitar-ho. No es tracta necessàriament de covardia, sinó de recordar aquella història del missioner a qui en la carretera de Bushire, no li van deixar res més que un abric de cua (que es va posar al revés) amb el que va fer la seva entrada a la ciutat.

Vam preguntar si podíem tenir una habitació a Yezd-i-Khast. Evidentment, la totalitat de la població s'havia congregat al voltant nostre i ens observava amb avidesa, però els mantenia a ratlla una figura autoritària vestida amb una túnica d'un color verd de llimona, encara per madurar. Semblava el cacic del poble, i com a tal, semblava tenir el dret d'administrar els possibles guanys que poguessin aportar els estrangers. Podíem disposar d'una habitació, per descomptat que podíem disposar d'una habitació. Entumits i baldats (ja que érem cinc els que viatjàvem encabits en el cotxe junt amb l'equipatge, des que havíem embotit amb penes i treballs a dins i a sobre del Dodge tot el que havíem recuperat del Ford) vam seguir al nostre amfitrió entre la gentada local. Jo era la que estava menys baldada dels cinc, i ho dic amb cert avergonyiment, ja que jo era la que conduïa, de manera que no se'm podia demanar que posés les cames damunt d'un bidó de benzina ni que fes equilibris amb una maleta damunt dels genolls. Per altre

banda, havia d'estar molt atenta a allò que els francesos denominen, amb gran elegància, *les inégalités du terrain*, que no és poca cosa a Pèrsia, on una carretera aparentment perfecta que transcorre per mig del desert, pot quedar interrompuda per un esvoranc que resulta invisible fins que no hi ets al damunt, o on la marxa pot ser tan lenta que en trenta quilòmetres seguits el velocímetre tremola nerviós per sota de la marca dels deu per hora. Tot i amb això, tinc la impressió que em va tocar el millor lloc. Entumits i baldats, deia, vam seguir el nostre amfitrió fins al laberint de casa seva, que com tots els habitatges perses, estava profusament poblada. Dones, canalla, gallines, gossos, cabres i ases deambulaven per zones indefinides que podrien haver estat estances o estables, ja que el terra era de sorra, palla i fems; les parets del ja habitual fang assecat al sol, la tova. Les dones ens miraven de reüll, i deixaven anar rialletes mentre passàvem. Una anciana va intentar fer-nos pagar per desencallar una porta, però el nostre amfitrió la va apartar bruscament amb actitud senyorial. Hi havia poca llum i algunes dones cuinaven encongides damunt d'un foc vermellós situat en un racó. Vam pujar per un tram de graons descoberts fins a un terrat. Darrere les llunyanes muntanyes, la darrera llum del sol tenyia el cel de sang. Al fons, la planícia era ja tota fosca com un mar tenebrós. La música remota de les esquelles dels camells ens arribava tènueament. Aquell era el nostre terrat, el nostre mirador particular a Yezd-i-Khast. L'habitació que el nostre amfitrió ens va ensenyar amb orgull era diminuta, una petita cel·la de tova que no podia haver superat el dos metres i mig de llarg. Tenia una obertura orientada a l'est, un simple marc de finestra sense cap frontissa ni vidre, es tancava amb un porticó de fusta, i una porta que es bloquejava amb un baldó de fusta, fet amb tan enginy que després de tancar-nos dins per passar la nit, vam haver de donar-hi voltes esprement-nos el cervell per poder tornar a obrir el matí següent. L'artefacte constava d'un pany amb un baldó i un clot perforat en la paret

de tova; encara no he arribat a entendre com funcionava. Allà estàvem, a Yezd-i-Khast, penjats en un poblat damunt d'un barranc, amb un assassí talla-colls per amfitrió (podria ser-ho perfectament) i amb l'espai just per estirar-nos amb prou feines i passar la nit. Més avall, al carrer principal del poble, s'havia quedat el nostre cotxe, amb la llum interior encesa, quedant intensament il·luminat el nostre mecànic anglès, que era qui havia conduït el Ford fins que va arribar el seu naufragi, i que en aquell moment, aliè a la gentada que s'amuntegava prop de les finestretes, estava reclinat llegint a Gibbon⁷.

Pel matí, el nostre amfitrió ens va despertar trucant a la porta: «Es fa de dia», va dir, «el sol està sortint». Aquell avís, fet amb eloqüència, ens va fer posar en marxa. Vam sortir dels sacs de dormir amb dificultats, entre el desgavell de l'atapeïda habitació, vam obrir el baldó ja mencionat, i vam mirar cap a l'est. Als nostres peus es veia l'enorme barranc encara entre ombres que arribava fins al nivell de la planícia. Aquesta s'allargava fins a l'horitzó, ample i ombrívola, fins anar a morir al peu d'una serralada de muntanyes escarpades. El sol no havia fet la seva aparició encara, però tot l'est brillava amb les primeres llums de la seva imminent presència. Les muntanyes s'alçaven fetes de formes i ombres, en un cel de safrà, colpit i ferit per petits núvols morats, proteics. La caravana de camells emprenia el camí; podíem veure la llarga filera oscil·lant i sentir el greu dringar de les seves esquelles. A trenc d'alba, l'espai, la caravana: aquella era la bellesa immemorial de Pèrsia, emmarcada per nosaltres en aquella obertura quadrada, practicada dalt del penya-segat que era la paret de Yezd-i-Khast. Però moments com aquests no es poden detenir. De manera imperceptible el

7. Edward Gibbon (1737-1794). Historiador i polític anglès, conegut per la seva extensa obra *Història de la decadència i caiguda de l'Imperi Romà*. (N. del T.)

cel anava adquirint més lluminositat i tot quedava esmorteït menys el so de les esquelles; el precís silenci en que els colors del cel canviaven, es difuminaven i acabaven barrejant-se, semblava vaticinar un esdeveniment imminent i extraordinari, una comitiva reial que només faria arribada en la buidor del món que l'espera. L'astre rei va arribar, escampant el seu daurat per les muntanyes, projectant una llarga onada de llum damunt la plana; al principi només un bri per sobre dels cims, però irradiant el cel sencer com amb un sobtat esclat de trompetes; després el resplendent disc sencer alçant-se a una velocitat increïble; el carro i els cavalls del sol.

Asseguda al jardí d'Isfahan vaig reviure el moment en què s'aixecava el dia a Yezd-i-Khast amb tanta intensitat que, de veres, em va semblar ser-hi. Vaig tornar a mi d'un sobresalt, però em vaig deixar endur pels records altre vegada i em vaig veure a la porta de l'Alcorà, per sobre de Xiraz, veient les mesquites i els xiprers de la ciutat, emboirats per la bruma del capvespre. Aquella era la ciutat que «aparta el cor del viatger del seu país natal»; finalment havia acomplert una peregrinació llargament somiada. Xiraz, de la que Herbert⁸ havia dit de manera més pintoresca que acurada: «aquí va fer eclosió l'art màgic; aquí va viure Nimrod⁹ un temps; aquí va néixer Cir¹⁰, el més prodigiós dels prínceps pagans, i aquí (a excepció del seu cap, que va ser enviat a Pasargada) va ser enterrat». Aquí el gran macedoni va saciar la seva avarícia i el seu gust per

8. George Herbert (1593-1633) Religiós anglicà gal·lès. És venerat com a sant per l'anglicanisme i el luteranisme. (*N. del T.*)

9. Segons la tradició bíblica, el Gènesi diu que era el besnét de Noè, un valent caçador i primer cabdill de la terra. (*N. del T.*)

10. Cir el gran (600 aC-530 aC) Rei de reis de l'imperi persa. Dinastia dels aquemènides. (*N. del T.*)

Bacus. Aquí la primera Sibil·la va cantar l'encarnació del nostre salvador. Aquí es creu que els reis d'orient van iniciar el seu viatge cap a Betlem, i aquí van ser dos-cents els reis que van alçar els seus ceptres.» Però aquella era la Pèrsia delicada dels poetes, la dels jardins, dels llaüts i els rossinyols, i no la Pèrsia austera de la muntanya i el desert que jo tant m'estimava.

Deia Hàfidh¹¹: «Les bel·leses d'ulls negres del Kashmir i les turques de Samarcanda canten i ballen al compàs de Hàfidh de Xiraz»; i encara amb més encant afirmava: «Quan passeu per la nostra tomba, demaneu una benedicció, doncs es convertirà en lloc de peregrinatge pels llibertins de tot el món». Potser sí. Tanmateix, el que jo recordava de Xiraz era un ancià que cardava una llana blanca com la neu ajagut en el basar; un raig de llum queia damunt seu; la corda d'un instrument vibrava incessant; no li feia falta mirar-se la seva feina i ens observava a nosaltres amb ulls indiferents, inescrutables. Estava tant identificat amb el seu ofici, que semblava l'única cosa que el retenia a la terra.

11. Hàfidh (Khwaja Xams-ad-din-Muhammad Hàfidh Xirazí) (circa 1325-1389)
Un dels més grans poetes lírics de Pèrsia. (*N. del T.*)